

9. Новикова В.В. Оптимизация процесса обучения иностранному языку с помощью использования принципов нейролингвистического программирования / В.В. Новикова, Н.Н. Гордиенко // Вісник НТУУ КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка. – Вип. 1. – 2010. – С. 212-215.
10. Орловська О.В. Нетрадиційні методи комунікативно-орієнтованого навчання студентів-філологів англійської мови у вищому навчальному закладі / О.В. Орловська // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnadps_2012_5_16.pdf
11. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис / Э. Эриксон : пер. с англ.. Общ. ред. Толстых А.В. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
12. Bandura A. Self-Efficacy Beliefs of Adolescents / A. Bandura. – New York : W.F. Freeman, 2006. – P. 307-337.
13. Blumenthal L.F. Self-Efficacy in Low-Level English Language Learners / Laura Frances Blumenthal // Portland State University. – Dissertations and Theses. – 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pdx.scholar.library.pdx.edu/open_access_etds.

УДК 37.014.5:[378:37.011.3-051](520)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ЯПОНІЇ

Лученко О.О.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті проаналізовано основні принципи підготовки вчителів у Японії та систему їх сертифікації. Висвітлено головні соціальні зміни і їх вплив на сферу вищої освіти. Розглянуто національну політику щодо реформування системи професійної підготовки вчителів. Визначені проблеми педагогічної освіти в Японії та останні зміни, спрямовані на подолання цих труднощів. Досліджено заходи, яких вживає уряд для покращення стандартів якості підготовки вчителів і розвитку їх компе-

тенції: поправки до Закону про сертифікацію педагогічних працівників, пропозиції щодо навчального плану педагогічних університетів.

Ключові слова: японська система підготовки вчителів, вища освіта, реформа педагогічної освіти, навчальний план, сертифікат вчителя, практика викладання.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ В ЯПОНИИ

В статье проанализированы основные принципы подготовки учителей в Японии и систему их сертификации. Освещены главные социальные изменения и их влияние на сферу высшего образования. Рассмотрена национальная политика относительно реформирования системы профессиональной подготовки учителей. Определены проблемы педагогического образования в Японии и его последние изменения, нацеленные на преодоление этих трудностей. Исследованы меры, принимаемые правительством для улучшения стандартов качества подготовки учителей и развития их компетентности: поправки к Закону о сертификации педагогических работников, предложения относительно учебного плана педагогических университетов.

Ключевые слова: японская система подготовки учителей, высшее образование, реформа педагогического образования, учебный план, сертификат учителя, практика преподавания.

MODERN DEVELOPMENT TENDENCIES OF PROFESSIONAL TEACHER TRAINING SYSTEM IN JAPAN

The article analyzed major principals of teacher training in Japan and their certification system. Major social changes and their influence on higher education were highlighted. National policies for reforming professional teacher training system were investigated. Problems of teacher education in Japan and its recent changes in order to overcome them were identified. Measures that the government undertakes for improving quality standards of teacher preparation and development of their competence were investigated. They are amendments to the Education Personnel Certification Law and proposals for teacher preparation curriculum.

Key words: Japanese teacher training system, higher education, teacher education reform, curriculum, teacher certificate, teaching practice.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Останнім часом все більшу увагу уряди країн світу приділяють міжнародним порівнянням у різних галузях. Йде пошук ефективних стратегій, які підвищують соціальні та економічні перспективи населення, забезпечують стимули для підвищення ефективності шкільної освіти, а також допомагають мобілізувати ресурси для задоволення вимог майбутнього, які постійно зростають.

Протягом багатьох десятиліть система освіти в Японії вважається однією з основ суспільства та вагомою підставою для економічного успіху нації. Японське суспільство спирається на формальну освіту, щоб розвивати характер, виховувати моральну й культурну чутливість і просувати індустріалізацію та модернізацію.

У той час як суспільство у світі стає все більш глобалізованим, освіта вважається важливим підґрунтям для національного розвитку країни. Підготовка вчителів та їх постійний професійний розвиток розцінюються як провідний засіб покращення освіти.

Дослідженням системи підготовки вчителів у Японії займалися Я. Івата, Х. Кімура, І. Кудомі, О. Озерська, К. Рао, М. Родіонов, А. Сакамото, М. Сато, Т. Сакаї, Й. Такаси та інші. **Не достатньо вирішеною частиною загальної проблеми** є аналіз реформ педагогічної освіти з метою подолання проблем, які висуває сучасність внаслідок загальних соціальних змін, та з метою вирішення питань, специфічних для японської вищої освіти.

Мета статті: дослідити сучасні тенденції розвитку системи професійної підготовки вчителів у Японії шляхом визначення проблем педагогічної освіти та відповідних останніх змін у національній політиці.

Виклад основного матеріалу. Як і багато інших промислово розвинених країн, у Японії стикається із серйозними проблемами в системі освіти: насильство в школах, залякування, збільшення прогулів, суттєвий стрес через систему відбору під час вступу до престижної старшої середньої школи та університетів. У поєднанні з конкуренцією освіти, яку пропонує приватний сектор (школи «дзюку»), все це кидає виклик школі й учителям та вимагає негайного вирішення цих проблем.

Незважаючи на те що японські студенти під час участі в програмах міжнародної оцінки учнів (таких як PISA, TIMSS та ін.) стають одними з найкращих у рейтингах, уряд Японії приділяє велику увагу розвитку системи шкільної освіти, що здатна буде виховати творчих та спроможних до інновацій особистостей, які відповідатимуть вимогам майбутнього.

Система підготовки вчителів у Японії здійснюється двома шляхами: «Педагогічна освіта в університетах» та «Відкрита система отримання сертифіката викладача». «Педагогічна освіта в університетах» означає, що педагогічні кадри проходять підготовку в системі університетів. Мінімальним для шкільного вчителя є ступінь бакалавра, який дорівнює чотирьом рокам навчання після середньої освіти.

Існує три класи сертифікатів відповідно до рівня академічної підготовки. Сертифікат другого класу видається випускникам коледжу через два роки навчання після середньої освіти. Сертифікат першого класу отримують ті претенденти, які мають диплом бакалавра. Спеціалізований сертифікат видається після закінчення курсу магістратури (два роки після отримання диплома бакалавра). Вчителі молодшої школи отримують сертифікат із правом викладання всіх предметів. Вчителі середньої школи спеціалізуються на одній дисципліні (математика, суспільствознавство, домоводство, англійська мова тощо). Сертифікат першого класу зі ступенем бакалавра розглядається як стандарт для того, щоб бути вчителем у школі.

«Відкрита система отримання сертифіката викладача» означає, що всі вищі навчальні заклади можуть надавати різні види сертифікатів і всі ВНЗ розглядаються як рівні згідно з Законом про сертифікацію педагогічних працівників (1949).

За даними на 2007 рік, 1411 навчальних закладів (молодших коледжів, університетів, аспірантур тощо) з обох напрямів підготовки мають свої власні курси педагогічної освіти та сертифікації вчителів у Японії. Існує два типи установ, які мають курс для викладачів. Хоча їх сертифікати розглядаються як рівні, системи дещо відрізняються.

1) Педагогічні університети й факультети (47 організацій). До 1949 року кожна префектура в Японії мала своє педагогічне училище, яке спеціалізувалося на підготовці вчителів початкових класів. У 1949

році ці педагогічні училища стали національними університетами, які мають курс бакалавра. Тільки ці педагогічні університети й факультети мають спеціальний курс для підготовки вчителів, після закінчення якого студенти отримують сертифікати для викладання у початкових та середніх школах.

2) Інші молодші коледжі та університети. Це національні, приватні та муніципальні коледжі та університети, які мають факультативний курс для отримання сертифіката вчителя. Ці навчальні заклади відрізняються від установ першого типу тим, що їх студенти не обов'язково сертифікуються як викладачі. Більшість із цих коледжів та університетів надають учителям «сертифікат для середніх шкіл», а приблизно 50 із них на даний час забезпечують «сертифікатом для початкової школи».

Під час заснування «Відкритої системи» постала проблема нестачі шкільних учителів у Японії, особливо для молодшої середньої школи (7-9 класи), яка стала обов'язковою для всіх дітей з 1947 року. Таким чином була вирішена проблема нестачі вчителів, а школа отримала вчителів з різною академічною освітою. Проте зі збільшенням кількості осіб, які отримують сертифікат учителя в рамках цієї системи, з'явилися й деякі проблеми.

У Японії, щоб стати вчителем початкової або середньої школи, потрібно пройти два основних етапи: сертифікацію та іспит на працевлаштування. Закон про сертифікацію педагогічних працівників встановлює загальні принципи, а детальна політика і критерії залежать від кожного ВНЗ окремо. Таким чином, кожен університет, викладацький колектив має власні критерії для оцінки роботи студентів, і не існує чіткого мінімального стандарту для отримання сертифіката. Щодо працевлаштування, то кожен з органів управління префектур робить це на свій розсуд. Причиною такої ситуації є складна система сертифікації японських учителів та дерегулювання вищої освіти. У Японії існує більш ніж 100 видів сертифікатів учителів. Вони залежать від рівня академічної підготовки (після закінчення молодшого коледжу, отримання ступеня бакалавра або магістра), від кожного типу школи (дитячого садка, початкової школи, молодшої середньої школи, старшої середньої школи, спеціальних шкіл тощо) і від кожного предмету для молодшої

та старшої середньої школи. Таким чином, досить важко встановити єдині критерії для отримання кожного виду сертифіката.

Зміни у сфері педагогічної освіти відбуваються на тлі загальних змін у вищій освіті. Розглянемо головні соціальні зміни, які впливають на реформування вищої освіти в Японії:

- зміни у структурі населення;
- глобалізація;
- посилення міжнародної конкуренції;
- встановлення прогресивного інформаційного суспільства;
- зміни в галузі промисловості та зайнятості;
- зростання числа та серйозності глобальних питань;
- посилення соціального та економічного розподілу;
- зміни в місцевих громадах.

Заступник міністра освіти, культури, спорту, науки і технологій Бандо Куміко на азізьському регіональному засіданні CDIO (Conceiving–Designing–Implementing–Operating) стосовно необхідності реформ у сфері вищої освіти зазначила, що, «зіткнувшись зі стрімким старінням населення, зниженням рівня народжуваності, маючи справу з великими катастрофами, Японія стала першою у світі передовою країною з новими проблемами. Укріплення промислової конкурентоздатності є ще однією з ключових проблем. Університети постали перед великими вимогами та надіями. Однак у той же час університети в Японії зіткнулися з деякими серйозними проблемами. Це, зокрема, затримка у відповідь на глобалізацію, зростаючий розрив між потребами суспільства та вищою освітою, недостатня можливість навчання протягом усього життя та проблеми управління та фінансування університетів» [2, с. 2-3].

Рівень старіння населення в Японії є одним з найвищих у світі. За даними 2013 року, майже кожен четвертий японець старший за 65 років. За прогнозами, старіння буде прискорюватися, і до 2060 року 39,9% населення Японії буде старшим за 65 років. Крім того, число дітей у Японії знижується з року в рік. Зокрема, у 1950 році відсоток дітей до 14 років становив 35,4%, а у 2012 зменшився до 13,0%. За оцінками, у 2060 році цей показник становитиме 9,1% [2, с. 4-5].

Отже, як наслідок заснування «Відкритої системи» і зниження рівня народжуваності, існує дуже велика конкуренція під час відбору на посаду вчителів з повним робочим днем, і багато молоді не може отримати роботу в якості шкільного вчителя. Кількість випускників ВНЗ, які отримали сертифікат вчителя, в Японії майже в десять разів перевищує потребу. Зокрема, у середніх школах більш ніж 90% вчителів, які мають сертифікат, не знаходять робоче місце.

Намагаючись вирішити зазначену проблему та зменшити кількість випускників із сертифікатом учителя, з кінця 1980-х років до навчального плану університетів і педагогічних факультетів було введено так звані «нові курси», на яких від студентів не вимагали отримувати сертифікат учителя, вони вважалися «курсами без сертифікації». Загалом вони поділялися на дві категорії: для виховання людських ресурсів у сфері, пов'язаній з освітою дорослих, та для міждисциплінарних галузей педагогічних досліджень, пов'язаних із навколишнім середовищем та інформацією. Однак зараз під час «перегляду місії» національних університетів їх планують зовсім відмінити (з 2016 по 2022 рік), оскільки ці курси не націлені на педагогічну освіту, хоча й існують на педагогічних факультетах [4, с. 3].

Незважаючи на те що кількість студентів у вищих навчальних закладах у світі за останнє десятиріччя майже подвоїлась, відсоток учнів, які продовжують навчання у ВНЗ Японії, становить 51%, що менше за середній (62%) серед країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку (Organization for Economic Cooperation and Development – OECD) [3, с. 348]. Окрім того, у порівнянні з іншими країнами Японія має менший відсоток населення зі ступенем магістра або вище. Загалом на мільйон населення приблизно 600 осіб мають ступінь магістра, а 130 – ступінь кандидата наук. У порівнянні з Великобританією, яка має найвищий показник, це становить 3100 та 290 відповідно [2, с. 10].

Після другої половини 1970-х років вимоги до вчителів та шкільної освіти змінилися, а відповідальність за поведінку учнів, їх спілкування та етику росла з року в рік. Завдяки популяризації, поширенню вищої освіти багато батьків мали вищу академічну підготовку, ніж шкільні вчителі. Ступінь довіри до вищої педагогічної освіти в Японії

ставав усе менше, а традиційно висока повага до вчителів почала падати. У 1988 році була прийнята поправка до Закону про сертифікацію педагогічних працівників. З метою підвищення рівня академічної підготовки вчителів було введено спеціальний сертифікат зі ступенем магістра. Таким чином було позначено зв'язок між рівнем академічної підготовки та класифікацією сертифікатів. Як наслідок, більшість університетів, які мають курс підготовки вчителів з обов'язковою сертифікацією, заснували післядипломне відділення для отримання спеціального сертифіката. Однак до останнього часу спеціалізований сертифікат зі ступенем магістра не надавав шкільному вчителю суттєвого пріоритету в статусі. За даними на 2005 рік, кількість прийнятих на роботу вчителів зі спеціалізованим сертифікатом склала 10,11% від загальної кількості, а 87,28% вчителів мали сертифікат 1 класу зі ступенем бакалавра (табл. 1) [6, с. 6].

Таблиця 1

Співвідношення прийнятих на роботу вчителів

Тип навчального закладу	Клас сертифіката	Початкові школи	Молодша середня школа	Старша середня школа	Спеціальні школи	Усього
Молодші коледжі	2 клас	3,62%	1,67%	0,40%	2,02%	2,60%
Педагогічні університети	1 клас	45,88%	28,76%	12,62%	38,36%	36,77%
Педагогічні факультети університетів		44,49%	58,02%	63,71%	46,97%	50,51%
Аспірантура	Спеціалізований	6,01%	11,55%	23,27%	12,65%	10,11%

Окрім того, населення в Японії почало все більше критикувати післядипломне навчання у сфері педагогічної освіти. Це сталося, зокрема, через збільшення кількості приватних установ, що надають освітні

послуги, такі як дзюку. Школи дзюку не вважаються офіційними, тому вчителі в них не потребують сертифікатів. Незважаючи на це, їх визнають як професіоналів з відмінними навичками викладання [6, с. 2].

Спеціалізовану ліцензію в Японії не вважають сертифікатом, який підтверджує високу кваліфікацію вчителя, а теперішня післядипломна освіта не сприймається як така, що ефективно розвиває практичні навички вчителя у викладанні.

Івата Ясуюкі зазначає, що «насправді, місія теперішнього післядипломного навчання є не достатньо чіткою для суспільства в Японії. Дехто вважає, що вона насамперед полягає в забезпеченні підтримки в якості відмінного педагога, а інші вбачають головну місію післядипломного навчання у вихованні «науковців». У всякому разі, останнім часом національна політика щодо реформування педагогічної освіти спрямована на створення конкурентного середовища у сфері педагогічної освіти, для того щоб зробити систему більш активною» [5, с. 9].

Колишній міністр освіти Кавамура Такео 10 серпня 2004 року зробив заяву під назвою «Реформування обов'язкової освіти», одним із чотирьох головних питань якої було «Реформування педагогічної освіти». Стосовно цього у заяві було зазначено два напрями на майбутнє: «заснування післядипломних закладів професійної педагогічної освіти» та «запровадження системи поновлення сертифіката вчителя». Стосовно першого напрямку Центральною Радою з освіти 28 серпня 2012 року була оголошена «політика щодо розвитку повної компетенції вчителів протягом усієї кар'єри», яка призначена підняти рівень освіти педагогічних кадрів до ступеня магістра.

З 1960-х років багато студентів почали проходити практику викладання в початкових або середніх школах, проте лише одиниці з них ставали шкільними вчителями. Вчителі-наставники в цих школах змушені були важко працювати, а батьки були занепокоєні якістю викладання. Дана проблема стає все більш серйозною в останні роки і навіть перешкоджає розвитку педагогічної освіти. Зокрема, вона є причиною того, що мінімальний стандартний період педагогічної практики в Японії складає лише 3-4 тижні у вчителів початкової школи і 2-3 тижні у вчителів середніх шкіл.

Проблеми кількості та якості постачання педагогічних кадрів пов'язані між собою. Внаслідок збільшення кількості вчителів, які отримали сертифікат, проблема недостатньої якості знань та навичок молодих учителів ставала все серйознішою, а цінність сертифіката – меншою, і, як наслідок, діти та їхні батьки стали поважати вчителів менше, ніж раніше. Таким чином, з кінця 1980-х років проблема забезпечення якості підготовки вчителів стала критичною.

Стосовно реформи навчального плану педагогічних університетів було висунуто вимогу зробити його більш практичним. У листопаді 2001 року Комісія з питання майбутнього статусу національних педагогічних університетів у Японії (консультативна комісія Міністерства освіти) зробила остаточну заяву, однією з головних рекомендацій якої було запровадження цілісної моделі навчального плану для педагогічної освіти в університетах. Згідно з цим Японська асоціація педагогічних університетів (Japan Association of Universities of Education – JAUE) організувала робочу групу, яка в березні 2004 доповіла, що рекомендує кожному університету скласти навчальний план, заснований на «основних дисциплінах педагогічної освіти». Концепція включає модель «практики» та «міркування» та є головною тенденцією у реформуванні навчального плану педагогічної освіти в університетах. Мета «основних предметів педагогічної освіти»:

1) забезпечити кожному студенту, майбутньому вчителю, можливість практики в різних місцях освіти з подальшим науковим обмірковуванням отриманого досвіду в університеті;

2) надати чітку структуру навчальному плану педагогічної освіти;

3) заснувати співпрацю між викладачами з різних університетів, а також між університетами й різними місцями освіти, особливо початковою і середньою школами, прикріпленими до університетів або розташованими поблизу них [5, с. 7].

На підставі пропозиції з доповіді Центральної ради з освіти від 2006 року стосовно політики покращення стандартів якості програм педагогічної підготовки у 2007 році до Закону про сертифікацію педагогічних працівників було внесено поправку. Запропоновані рекомендації стосувалися введення нової обов'язкової дисципліни «Практичний семінар зі спеціальності викладання» (2 кредити). Згідно з докладом, дана

дисципліна «спрямована остаточно підтвердити, чи була компетенція майбутніх вчителів, отримана в рамках програми та за її межами, органічно інтегрована і сформована як мінімальна компетенція, необхідна для зразкового вчителя» [7, с. 283]. Також ця дисципліна мала за мету показати, наскільки отримана компетенція відповідає цілям програми педагогічної підготовки університетів.

Висновки. Можна сказати, що з середини 1980-х років реформування педагогічної освіти в Японії має практичну спрямованість й намір створити інтегровану та систематичну педагогічну підготовку. Вчителі відіграють ключову роль, коли справа доходить до виховання майбутніх поколінь. Таким чином, якість їх попередньої підготовки й підвищення кваліфікації має вирішальний вплив. Японія – одна з перших країн, що зіткнулися з новими проблемами в галузі освіти, які поступово стають актуальними й в інших країнах світу. Досвід з подолання цих проблем може стати корисним у майбутньому. Програми підготовки вчителів у Японії, особливо з підвищення кваліфікації та входження у професію, можуть багато в чому бути зразком для наслідування з метою успішного професійного розвитку вчителів в інших країнах та, зокрема, в Україні.

Перспективність подальшого дослідження полягає у вивченні системи підготовки вчителів-початківців у Японії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Озерська О. Ю. Система підготовки вчителя в Японії: Наукова монографія / О. Ю. Озерська. – Харків: Нове слово, 2006. – 219 с.
2. Bando K. Enhancement of university reform and quality change of education: The Current State of University Education Reform in Japan // CDIO Asian Regional Meeting. – Kanazawa, 2014. – 26 p. [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.kanazawa-it.ac.jp/cdio/english/file/slide02_bando.pdf.
3. Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing, 2012. – 568 p. [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2012-en>.
4. Iwata Y. New courses. Terminology of Teacher Education / Y. Iwata // Creative Curricula & Teaching. Newsletter / Curriculum Center for Teachers. Tokyo Gakugei University. – Tokyo, 2013. – № 13. P. 3.